

WERKKAARTEN VOOR NEDERLANDS IN DE BASISBEROEPSGERICHTE LEERWEG

Theun Meestringa & Dirkje Ebbers

1 Inleiding

Het pakket *Werkkaarten voor Nederlands in de basisberoepsgerichte leerweg/LWO* bestaat uit ruim vijftig kaarten voor leerlingen, met bijbehorend materiaal dat in de docentenhandleiding is opgenomen. Het pakket geeft een taak- en beroepsgerichte invulling voor de lessen Nederlands in de basisberoepsgerichte leerweg, klas 3 en 4 vmbo.

In deze bijdrage gaan we in op de achtergronden en geven we een beeld van de werkkaarten en de relatie met het examenprogramma Nederlands voor de basisberoepsgerichte leerweg van het vmbo.

2 Achtergronden

Het materiaal is ontwikkeld in het kader van het project VMBO-Aanloop. Dit project is gestart in het najaar van 2000 in opdracht van het Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschappen om op korte termijn te voorzien in de behoefte aan leermiddelen voor leerlingen die met leerwegondersteunend onderwijs de basisberoepsgerichte leerweg met een diploma kunnen afsluiten. De opdracht tot het ontwikkelen van de werkkaarten is in maart 2001 gegeven. In augustus 2001 is de kopij bij de uitgever ingeleverd. De ontwikkelopdracht bood de mogelijkheid concrete ideeën van de SLO-projectgroep Nederlands v.o. (zie Boland 2002, Ebbers & Boland 2002) over effectief taalonderwijs aan de doelgroep vorm te geven.

De leerlingen in de basisberoepsgerichte leerweg en leerwegondersteunend onderwijs van het vmbo hebben behoefte aan duidelijk gestructureerd, functioneel onderwijs Nederlands dat voor hen in een helder beroepsgericht kader staat. Sommige methoden Nederlands hebben speciale i-/lwo-/bbl-versies die het algemene curriculum Nederlands op een aangepaste wijze aanbieden, maar die zijn niet taak- en beroepsgericht ingevuld. Bovendien is het niet op alle vmbo-scholen zo georganiseerd dat lwo- of bbl-leerlingen de lessen Nederlands in aparte klassen volgen. De vraag was daarom snel geschikt, dat wil zeggen taak- en beroepsgericht, materiaal te ontwikkelen voor het leerwegondersteunend onderwijs dat flexibel ingezet kan worden ook in heterogene groepen.

Gezien de beperkte tijd is ervoor gekozen het lesmateriaal in de eerste fase bij een bepaalde leergang te doen aansluiten. Dat werd een leergang die reeds taakgericht is opgezet: *Schoolslag* van Thieme-Meulenhoff, en daarvan deel 3/4 vmbo. Om goed en

snel te kunnen ontwikkelen is gezocht naar ontwikkelaars die goed ingevoerd zijn in Schoolslag en beroepsgericht taalonderwijs. Er is een ontwikkelgroep samengesteld bestaand uit ex-auteurs van Schoolslag van Atlas Onderwijs Advies Organisatie, Amsterdam, het Expertisecentrum Taal, Onderwijs en Communicatie van de Rijksuniversiteit te Groningen en een auteur van het Instituut voor Taalonderzoek en Taalonderwijs aan Allochtonen van de Universiteit van Amsterdam. De auteurs van de Werkkaarten zijn: Loes Alons (ITTA), Moniek Sanders (Atlas), Nynke van der Schaaf (Etoc) en Marieke Valstar (Atlas).

3 De inhoud van het pakket

Het pakket is dus ontwikkeld bij deel 3/4vmbo van de leergang *Schoolslag* (ThiemeMeulenhoff, Zutphen). Het is echter een volledig pakket voor leerjaar 3 en 4 en daarom ook te gebruiken door docenten Nederlands die in het vmbo met een andere methode werken.

Het materiaal

Het pakket *Werkkaarten voor Nederlands in de basisberoepsgerichte leerweg/LWO* bevat:

- kaartensets voor 10 taaltaken en voor de 5 examendomeinen;
- beknopte aanwijzingen voor de docent bij elke kaart;
- een door de leerling in te vullen leerlingdossier (kopieerbaar opgenomen in de docentenhandleiding);
- werkbladen voor de leerlingen die zij voor de uitvoering van de taak nodig hebben (ook als kopieerbladen in de handleiding).

Relatie met *Schoolslag*

De tien taken op de werkkaarten komen overeen met de taaltaken die centraal staan in *Schoolslag 3/4 vmbo*. De taken zijn op het niveau van de basisberoepsgerichte leerweg beroepsgericht ingevuld. Verder is op de werkkaarten gebruik gemaakt van de leerstofselectie, de didactische aanpak, schrijfstijl en vaste elementen zoals leertips en iconen voor voorbereiden, uitvoeren en terugkijken uit *Schoolslag*.

De kaarten voor de examendomeinen lopen synchroon met de examenmodules van *Schoolslag 3/4 vmbo*.

Op de kaarten wordt af en toe verwezen naar opdrachten uit *Schoolslag*. In de docentenhandleiding per taak wordt telkens aangegeven welke verwijzingen er zijn en welke onderdelen van *Schoolslag 3/4 vmbo* vergelijkbare leerstof bevatten. Leerlingen worden af en toe ook verwezen naar 'Naslag', een naslagwerk voor de leerlingen behorend bij *Schoolslag*.

Bij gebruik van de werkkaarten is minimaal een complete set van *Schoolslag 3/4 vmbo* nodig.

Doelstelling

Met de werkkaarten

- leert de leerling taak- en beroepsgericht Nederlands
- kan de leerling de eindexameneisen Nederlands voor de basisberoepsgerichte leer-

weg in het vmbo halen.

De kaarten 11 tot en met 17 bevatten oefenexamens.

De docent kan de examenkaarten gebruiken voor schoolexamenopdrachten.

Lesuren

Een kaart omvat gemiddeld twee lesuren. Dat betekent dat met de werkkaarten ongeveer 100 van in twee jaar maximaal beschikbare 160 uur ingevuld zijn. In de resterende uren zal met name fictie aandacht moeten krijgen en kunnen in aanvulling op de (beroepsgeoriënteerde) kaarten taaltaken ook geoefend worden in meer algemeen maatschappelijke situaties.

Taakgericht

Leerlingen leren Nederlands om op school, buiten school en in het latere leven iets te kunnen bereiken. Het functionele, instrumentele karakter van het vak Nederlands is op de kaarten voor docent en leerling herkenbaar doordat de leerstof aangeboden wordt in de vorm van taaltaken. Een *taaltaak* is een praktische, communicatieve taak die de leerling moet kunnen uitvoeren. Voorbeelden van taaltaken zijn: een klantgesprek voeren, een zakelijke brief schrijven, een werkoverleg houden, enzovoort. Alle kennis en vaardigheden die de leerling moet verwerven in het vak Nederlands staan ten dienste van het effectiever kunnen uitvoeren van die taken. Als de leerling deze taaltaken kan uitvoeren, heeft hij in principe de eindtermen voor Nederlands in de basisberoepsgerichte leerweg bereikt.

Beroepsgericht

De taken zijn beroepsgericht ingevuld. De taken op de werkkaarten zijn daarom zoveel mogelijk in beroepsgerichte contexten geplaatst. Leerlingen ervaren zo direct het nut van hun leeractiviteiten voor school, stage en toekomstig beroep. Taalleren gaat het best wanneer dat gekoppeld wordt aan een aansprekende inhoud.

Kaarten

Gekozen is het lesmateriaal de vorm te geven van werkkaarten om voor de leerling het concrete 'doe-karakter' van de taaltaken zichtbaar te maken en om het in heterogene groepen eenvoudiger te maken er gedifferentieerd mee te werken. Voor veel leerlingen zal het gebruik van werkkaarten bekend zijn uit de beroepsgerichte vakken met name de praktijkvakken.

Opzet van de kaarten

Kaart 1: eerste uitvoering taaltaak

Kaart 2: differentiatie op relevante kennis en vaardigheden

Kaart 3: tweede uitvoering taaltaak

Leerlingdossier

Met kaart 1 voeren de leerlingen de taaltaak een eerste keer uit. Met kaart 2 krijgen ze de gelegenheid krijgen om te oefenen met onderdelen die ze moeilijk vinden, waarna ze de taak met kaart 3 nog een keer uitvoeren. In het leerlingdossier worden de

vorderingen bijgehouden.

Kaart 1 en 3 bestaan uit de volgende onderdelen:

- *Wat is er aan de hand?*

Een openingsillustratie en een korte (sectorspecifieke) context schetsen de situatie voor de uit te voeren taak.

- *Wat moet je doen?*

Een korte beschrijving van de taak met een of meerdere voorbeelduitwerkingen van de taakuitvoering, aansluitend bij de geschetste situatie. De voorbeelduitwerkingen zijn zo gemaakt dat ze nooit helemaal perfect zijn, zodat leerlingen in tweetallen, groepjes of klassikaal kunnen bespreken hoe een goede taakuitvoering er (wel) uitziet.

- *Wat kun je gebruiken?*

Een verzameling elementen die de leerling voor of tijdens de taakuitvoering kan gebruiken. Het gaat om uitleg, leertips en taalfunctiekaders (mogelijke taalmidde-len die de leerling kan gebruiken om bijvoorbeeld om verheldering te vragen, een volgorde aan te geven, etc.)

- *Doen!*

De eigenlijke opdracht staat hier geformuleerd. De leerling krijgt nadere aanwijzingen om de taak te kunnen uitvoeren. (Deze aanwijzingen staan deels op de werkbladen.)

- *Laat zien dat het gelukt is*

Hier vindt productgerichte evaluatie van de taakuitvoering plaats.

Er zijn steeds drie onderdelen:

1. zelfbeoordeling (voorgestructureerd, concreet)
2. oordelen van anderen
3. invullen 'aftekenblad' in het leerlingdossier. Het aftekenblad is zowel de planning voor kaart 2 (met welke onderdelen wil de leerling nog oefenen) als een instrument om voor leerling en docent bij te houden wat de leerling wel/niet gedaan heeft.

De onderdelen zelfbeoordeling en oordelen van anderen zitten zo in elkaar dat de link duidelijk is tussen wat de leerling op kaart 1 heeft gedaan en de keuzeonderdelen op kaart 2.

Kaart 2 bestaat uit differentiatieonderdelen (twee tot zes onderdelen per taak).

Een onderdeel bestaat vaak uit meerdere opdrachten die een eenheid vormen. De laatste opdracht van elk differentiatieonderdeel is meestal een buitenschoolse opdracht.

Van elke taak houdt de leerling in het leerlingdossier bij wat hij heeft gedaan, hoe het ging en wat eventueel nog aandachtspunten zijn. De invulbladen die samen de kern van het leerlingdossier vormen, zijn als kopieerbladen in de docentenhandleiding opgenomen. De leerling verzamelt deze bladen bij voorkeur in een multomap, die ook op school bewaard kan worden. Naast de in te vullen bladen bewaart hij daarin ook de producten die hij heeft gemaakt en de beoordelingen van anderen daarop.

Examenprogramma Nederlands

Alle werkkaarten samen de eindtermen van het examenprogramma Nederlands voor de basisberoepsgerichte leerweg. Met de 'examenkaarten' kan stap voor stap een domein van het examen afgesloten worden. De relatie van de werkkaarten met het examenprogramma staat schematisch weergegeven in onderstaande tabel.

Werkkaart	taak	relatie met examen kaarten (11 - 17)
1	lezen van informatie-/instructietekst	15
2	telefoonnotitie/ memo	17 (en 9)
3	jezelf presenteren in kennismakingsgesprek voor stage	13
4	klantgesprek	11
5	informatie verzamelen (door lezen en interview) en presenteren t.b.v. stageverslag	11
6	luisteren en kijken naar informatie/ instructie	14 (en 10)
7	werkoverleg	12
8	fictie lezen	
9	zakelijke brief schrijven	17 (en 2)
10	reclame/informatie kijken	14 (en 6)
Examen-kaart		
Werkkaart	taak	relatie met examen kaarten (11 - 17)
11	spreek- en gespreksvaardigheid: interview	na kaart 4, klantgesprek en kaart 5, onderzoekje doen
12	spreek- en gespreksvaardigheid: discussie	na kaart 7, werkoverleg
13	spreek- en gespreksvaardigheid: presentatie	na kaart 3, jezelf presenteren
14	leesvaardigheid	na kaart 1, informatie en instructie lezen
15	kijk- en luistervaardigheid	na kaart 6 en 10, kijken en luisteren informatie
16	schrijfvaardigheid	na kaart 2, memo en kaart 9, zakelijke brief
17	fictiedossier	

Tabel: Overzicht van de werkkaarten en hun relatie met de domeinen van het eindexamen vmbo

3 Tot slot

Tijdens de workshop op de HSN hebben de deelnemers samen de criteria vastgesteld waaraan volgens hen lesmateriaal voor Nederlands in de basisberoepsgerichte leerweg dient te voldoen. De meestgenoemde criteria hadden betrekking op de vormgeving van het materiaal: zinslengte, heldere, gestructureerde opdrachten en dergelijke.

Vervolgens hebben de deelnemers een set werkkaarten op drie criteria bekeken. Daarbij kon gekozen worden uit de Werkkaarten 1 Lezen van informatie- / instructietekst, 4 Klantgesprek, 8 Fictie lezen, 9 Zakelijke brief schrijven of de Examenkaart 15 Kijk- en luistervaardigheid.

Met name de invulling van de fictiekaarten en die van het klantgesprek vielen in de smaak. In de discussie kwam de vraag op of je van de leerlingen in het leerwegondersteunend onderwijs kunt verlangen dat ze alle leerstof Nederlands op het op de kaarten uitgewerkte niveau kunnen verwerken. De vorm van losse kaarten die per domein een afsluitingsmogelijkheid geven, geeft de docent en de school echter veel ruimte om het examendossier van de leerling gedetailleerd vorm te geven.

Bibliografie

- Alons, L. M. Sanders, N. Van der Schaaf & M. Valstar (2002), *Werkkaarten Nederlands in de basisberoepsgerichte leerweg*. Zutphen: ThiemeMeulenhoff
- Boland, J. (1999), *Taalonderwijs in de basisberoepsgerichte leerweg*. Enschede: SLO (interne publicatie)
- Ebbers, D. & J. Boland (2002), *Nederlands in de basisberoepsgerichte leerweg. Taaltaken, vaardigheden en lessen*. Enschede: SLO (Studie en onderzoek binnen het project Nederlands VO, nummer 32)
- www.vmbo-aanloop.nl (Voor voorbeelden van de werkkaarten en het Algemene deel van de Docentenhandleiding)
- www.vmbo-examengids.nl (Voor informatie over -uitwerkingen van- het examenprogramma)